

Ostravská univerzita
Filozofická fakulta

Universitas Ostraviensis
Facultas Philosophica

SLAVICA IUVENUM XX

OSTRAVSKÁ
UNIVERZITA

Mezinárodní setkání mladých slavistů

Ostrava
26. a 27. 3. 2019

SLAVICA IUVENUM XX

Mezinárodní setkání mladých slavistů

Ostravská univerzita, Filozofická fakulta

Redakční rada:

PhDr. Simona Mizerová, Ph.D.

Mgr. Lukáš Plesník, Ph.D.

Recenzenti:

doc. PhDr. Jan Vorel, Ph.D., Ostravská univerzita

dr hab. Dariusz Tkaczewski, Uniwersytet Śląski w Katowicach

© Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2019

ISBN 978-80-7599-142-3

Obsah

Lingvistika / Językoznawstwo / Лингвистика

Natalia SHLIKHUTKA

LEKSYKA MELIORATYWNA W SŁOWACKICH BLOGACH PARENTINGOWYCH.... 9

Julia PIOTROWSKA

CZY JĘZYKOWA GLOBALIZACJA? O PRZECHODZENIU JĘZYKOWYCH
STRUKTUR Z JĘZYKA ANGIELSKIEGO DO POLSKIEGO NA PRZYKŁADZIE
FILMÓW Z SERWISU YOUTUBE..... 19

Dorota HAMERLOK

ETYMOLOGIA I ROZWÓJ SEMANTYCZNY CZASOWNIKA WARIOWAĆ W
POLSZCZYŹNIE..... 28

Александра ЗЕМБА

ВЫБРАННАЯ РУССКАЯ И ПОЛЬСКАЯ ЭРОТИЧЕСКАЯ ЛЕКСИКА
(МОТИВАЦИОННЫЙ АСПЕКТ) 36

Виктория ВАЙДО

МЕТАФОРА В ТЕХНИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ 48

Marta DARGIEWICZ

PRZED BACHTINEM I PO NIM. KRYTERIA OPISU GATUNKÓW W POLSKIEJ
GENOLOGII LINGWISTYCZNEJ..... 61

Weronika SZOTA

W POSZUKIWANIU ZWIĄZKÓW MUZYKI ZE SŁOWEM..... 69

Dmytro KLYMENKO

PRÓBA ANALIZY FRAGMENTÓW JĘZYKOWEGO OBRAZU CZYNNOŚCI
I RZEMIOSŁ POWIĄZANYCH Z PTAKAMI U SŁOWIAN NA WYBRANYCH
TEKSTACH..... 76

Олеся ВАЛЕЕВА

КОЛИЧЕСТВЕННЫЕ МЕТОДЫ ИЗМЕРЕНИЯ СФОРМИРОВАННОСТИ
ОРФОГРАФИЧЕСКОГО НАВЫКА МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ. НА МАТЕРИАЛЕ
РУССКОГО ЯЗЫКА 83

Тереза ГОЛБОВЕВА

БОЛЕН ЛИ РУССКИЙ ЯЗЫК? ЖАРГОНИЗАЦИЯ ЯЗЫКА. АРГО, ЖАРГОН И СЛЕНГ
В СОВРЕМЕННОМ РУССКОМ ЯЗЫКЕ 93

**Literární věda a kulturologie / Literaturoznawstwo i kulturoznawstwo /
Литературоведение и культурология**

Karolína ŠIMÁČKOVÁ

DENIS IVANOVICH FONVIZIN V ČESKÉM DIVADELNÍM PROSTŘEDÍ 102

Martina HUDEČKOVÁ

ČASOPROSTOR V POVÍDKOVÉM SOUBORU ZACHARA PRILEPINA BOTKY PLNÉ
HORKÉ VODKY 110

Peter GETLÍK

ANNA KARENINA – DIVADELNÉ POSTUPY VO FILMOVEJ ADAPTÁCII 121

Alena ORAVCOVÁ

ŽENSKÝ LYRICKÝ SUBJEKT V POÉZII PO ROKU 2000 128

Patrícia PAPCUNOVÁ

POROVNANIE ROZHLASOVEJ A LITERÁRNEJ TVORBY PRE DETSKÉHO
PERCIPIENTA 135

Dominika PETÁKOVÁ

AXIOLOGICKÝ ROZMER SÚČASNÝCH TEXTOV PRE DETI A MLÁDEŽ 141

Adrianna JAKÓBCZYK

EWOLUCJA POSTRZEGANIA „KRESÓW” W POLSKIM LITERATUROZNAWSTWIE
..... 149

Szymon JURASZEK

BABA-DZIWO MARII PAWLIKOWSKIEJ-JASNORZEWSKIEJ JAKO REAKCJA NA
POLITYKĘ NAZISTOWSKICH NIEMIEC ORAZ MANIFEST KOBIETY
WYZWOLONEJ 156

Gabriela HOMOLEOVÁ

PARALELY A ROZDIELY V ESTETICKO-KOMUNIKAČNOM MODELÍ FILMOVÉHO
A LITERÁRNEHO DIELA 163

Ivana KOVALÍKOVÁ

FUNKCIA PRIROVNANIA V TVORBE PAVLA VILIKOVSKÉHO 168

Kristína KRAJANOVÁ

K VYBRANÝM INTERPRETAČNÝM ASPEKTOM HOLÉČZYHO ROMÁNU INŽINIER
RIAVA 175

Павел ЛАНЕВСКИ

ФИГУРА НОМАДЫ В ТВОРЧЕСТВЕ СИГИЗМУНДА КРЖИЖАНОВСКОГО..... 182

Weronika GROCHOWICKA

TOŻSAMOŚĆ JĘZYKOWA GRIGORA PYRLICZEWA W ŚWIELE JEGO
AUTOBIOGRAFII 193

Estera SOBALKOWSKA

POLSKO-JUGOSŁOWIAŃSKIE KONTAKTY LITERACKIE W LATACH 1945-1989 . 202

Kamil KOZAKOWSKI

BRATNIE NARODY CZY OPOZYCJE? POLSKA I HISZPANIA W MYŚLI JOACHIMA
LELEWELA..... 210

Marcin STANIEWSKI

FESTIWAL FILMÓW QUEER „MEZIPATRA” JAKO PRZYKŁAD ZAANGAŻOWANIA
ŚRODOWISK MNIEJSZOŚCIOWYCH WE WSPÓŁCZESNĄ CZESKĄ KULTURĘ..... 217

Translatologie / Translatologia / Наука о переводе

Matej LAŠ

NIEKTORÉ MÝTY A FAKTY O UMELECKEJ KRITIKE PREKLADU 232

Давид АДАМЧИК

ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТЬ В РУССКОМ ПЕРЕВОДЕ КНИГИ МАРИУША ВИЛЬКА
«ТРОПАМИ СЕВЕРНОГО ОЛЕНЯ» 244

Лукаш ГЕМБОРЕК

СПЕЦИФИКА ПЕРЕВОДА РОМАНОВ БОРИСА АКУНИНА НА ПОЛЬСКИЙ ЯЗЫК
..... 250

Мачей МАЛЕК

ВОПРОС О ПЕРЕВОДИМОСТИ РЕАЛИЙ В СЦЕНИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ (ПО МАТЕРИАЛАМ ПЕРЕВОДА ПЬЕСЫ Н. В. ГОГОЛЯ «ЖЕНИТЬБА» И ЕЕ ПОСТАНОВКИ)	259
--	-----

Igor MICHALČÍK

VNÚTORNÁ ŠTRUKTÚRA ROZHLASOVEJ HRY AKO PRIENIK INTERSEMIOTICKÉHO PREKLADU A PERCEPCIE POSLUCHÁČA	269
---	-----

Aleksandra WOJNAROWSKA

PREKLAD KUCHÁRSKEHO RECEPTU VO SVETLE FUNKCIÍ A TYPOV TEXTU (NA POĽSKOM A BULHARSKOM MATERIÁLI).....	274
---	-----

NIEKTORÉ MÝTY A FAKTY O UMELECKEJ KRITIKE PREKLADU

Matej LAŠ

Literary Translation Criticism – some myths and facts

Abstract: *The paper deals with some myths of literary translation criticism and based on the empirical study tries to problematize their veracity. The empirical study consists of the translation criticism qualitative and quantitative analysis of the selected journals in the period of 1993-2017.*

Keywords: *translation criticism, literary criticism, empirical study, sociology of translation, memes of translation, myths of translation*

Contact: *Matej Bel University; matej.las2@umb.sk*

1. Úvod

Cieľom článku je analyzovať a sproblematizovať niektoré mýty či mémy o kritike umeleckého prekladu. Vo sfére kritiky prekladu sa od 50. rokov minulého storočia píše v rámci československého a neskôr slovenského kontextu takmer v rovnakých líniách. V článku sa budeme venovať niektorým opakujúcim sa tvrdeniam, ktoré sa pokúsime na základe empirického výskumu potvrdiť či vyvrátiť. V spomínanom empirickom výskume sme sa venovali kvalitatívnej a kvantitatívnej analýze vybraných slovenských literárnych časopisov a pozorovali sme vývoj umeleckej kritiky prekladu v rokoch slovenskej samostatnosti v období 1993-2017.

2. Najčastejšie vyčítané nedostatky

V domácej teórii o kritike prekladu sa opakuje niekoľko nedostatkov umeleckej kritiky prekladu a to najmä v praktickej rovine. V prvom rade ide o neexistenciu kritiky umeleckého prekladu (Levý, 1962: 256-258). O takejto neexistencii, resp. nedostatku kritiky prekladu sa písalo v minulosti (Ferenčík, 1982: 28) a aj dnes (Štrasser, 2015: 10). Takmer totožné tvrdenia sa teda objavujú pred aj po vzniku translatológie ako vedy tak, ako ju zafinancoval zakladateľ James Holmes v roku 1972. Deje sa tak aj napriek tomu, že kým do vzniku translatológie zohráva kritika prekladu výraznú rolu pri podnecovaní vzniku vedy o preklade, tak po etablovaní translatológie sa už stáva akýmsi korektívom vo vzťahu k tejto vede. Napriek

uvedeným dvom odlišným postaveniam však pokračujú rovnaké tvrdenia a nadväzujú na obdobie vzniku slovenskej prekladateľskej školy.

Ďalším častým vyčítaným nedostatkom je, že kritika je výhradne negatívna (Skoumal 1957: 111) a ako píše Berman (2011: 26) výhradne negatívna kritika nie je skutočná kritika. Opakovaná kritika negatívnosti kritiky umeleckého prekladu sa objavuje v úvode takmer každého teoretického textu o kritike prekladu Franek (2011), Houseová (2013), Hochel (2001), Popovič (1975), Djovčoš (2013), Keníž (2013). Ide rozhodne o problematickú súčasť praxe kritiky prekladu, ktorá zrejme vychádza aj z inherentných negatívnych konotácií termínu „kritika“. Domnievame sa, že zdôrazňovanie pozitívneho aspektu kritiky prekladu je nepochybne dôležité, kritika by nemala byť len hľadaním nedostatkov, ale najmä snahou vyexcerpovať pôvodnú koncepciu prekladateľa a hlavne, ako píše ešte Masaryk o kritike vo všeobecnosti: „Pravá kritika není negace, ani svalování odpovědnosti na druhé, ale spolupráce a spoluodpovědnost“ (Čapek, 1936: 31). Rovnako môžeme toto tvrdenie preniesť na kritiku prekladu a tak ju teda vnímať nielen z pohľadu odosielateľa (kritika), ale aj z pohľadu príjemcov. Otázku, ktorú sa pokúsime zodpovedať, je, či toto tvrdenie ešte dnes stále obstoí.

S výrazne negatívnymi postojmi súvisí aj tvrdenie, že kritika prekladu je zameraná predovšetkým na detaily a neberie do úvahy celok Baková (2007: 266), Mládeková (2013: 18), Kot (2014: 9). Tento nedostatok môže byť zrejme spojený aj s nedostatočným ekonomickým stimulom. Feldek (1981: 178) totiž tvrdí, že náhradou za ekonomický stimul môže byť pre kritika jedine chuť zničiť nepriateľa. Samozrejme, ide predovšetkým o ironické tvrdenie, ale demonštruje, že časová aj intelektuálna náročnosť kritiky umeleckého prekladu je vzhľadom na hodnotenie (ekonomické či akademické) veľmi problematická.

Napokon niektorí autori uvádzajú ako problematický aspekt kritiky prekladu jej údajnú nesystematickosť a to hneď v dvoch významoch. Tým prvým je nesystematickosť v zmysle výberu textov do procesu kritiky prekladu (napr. Sejáková (2006: 80) a druhý význam sa zaoberá nesystematickosťou metodiky (Djovčoš, 2013: 2-4), čo zasa úzko súvisí s absenciou nadinterpretáčného záveru (Škvorecký, 1960: 156).

Z toho nám teda vyplýva, že kritika umeleckého prekladu podľa uvedených tvrdení jednak neexistuje a ak existuje, zameriava sa výhradne na negatíva, je nesystematická aj v metodike aj vo výbere diel na kritiku, zaoberá sa len detailmi a chýba jej nadinterpretáčny záver. V nasledujúcich kapitolách sa pokúsime tieto tvrdenia sproblematizovať.

3. Doterajšie empirické výskumy

V rámci slovenského kontextu vznikli do dnešného dňa štyri rôzne orientované empirické výskumy umeleckej kritiky prekladu. Zrejme prvú empirickú štúdiu o kritike prekladu napísal Zambor (1987). Skúmal v nej príspevky uvedené v roku 1986 v časopisoch *Revue svetovej literatúry*, *Romboid* a *Slovenské pohľady*, pričom sa zameriaval výhradne na kritiky básnického prekladu. Do spektra kritiky umeleckého prekladu zahŕňa aj také príspevky, ktoré ostatní autori v novších empirických štúdiách nepovažujú za kritiku prekladu v tom pravom slova zmysle. Spomína napr. uvádzanie ukážok z nevydaných prekladov spolu s kritickým komentárom, rôzne autokritiky – teda kritiky samotných prekladateľov, kde vysvetľujú svoje postupy – či úvody k poézii preložených autorov, ktoré nazýva „nepravou“ prekladovou kritikou. Celkovo hodnotí stav pomerne pozitívne a dochádza k záveru, že „...dnes už nemôžeme hovoriť o absencii kritiky básnického prekladu a že táto kritika je pomerne pestrá žánrovo a typovo diferencovaná“ (Zambor, 1987: 18). Aj napriek tejto empirickej štúdii sa však tvrdenia o neexistencii, ako sme uviedli vyššie, stále opakujú. Zambor zároveň kritizuje nesystematickosť recepcie novej poézie a implicitne zdôrazňuje, že kritika prekladu by mala mať dopad aj na translatologické poznatky (ibid.: 19) a tým vplývať aj na koncepciu prekladateľov.

Aj v dvadsiatom prvom storočí teda pretrvávajú konštatovania o absencii (Hochel, 2001, Rakšányiová, 2007, Baková, 2007), ale začínajú sa objavovať aj protichodné názory (Ďurčová, 2014). Vznikajú ďalšie pokusy o empirický výskum doterajších podôb kritiky umeleckého prekladu. Hochel (2001) skúma časopisy *Romboid*, *Slovenské pohľady* a *Revue svetovej literatúry* za roky 1985-1986 a 1991-1992 pričom prichádza k poznaniu, že za spomínané roky v daných časopisoch vzniklo 36 kritík prekladu¹ „sensu stricto“.² Autor zároveň výskum uzatvára slovami, že zatiaľ nie je „nutné radikálne meniť model prekladovej kritiky“ (2001: 31).

Obdobný výskum vykonala Baková (2007), pričom skúmala ročníky 2000-2006 časopisu *Revue svetovej literatúry*. Nachádza približne 10 kritík prekladu „sensu stricto“ a konštatuje, že nejde o ideálny stav (2007: 269), ale zaznamenáva stúpajúcu tendenciu o záujem kritiky umeleckého prekladu.

¹ Je nutné poznamenať, že autor do výskumnej vzorky nezaratúva KP iných ako knižných prekladov.

² Ide o Plutkovu typológiu KP z prednášky na Letnej škole prekladu roku 1979, z ktorej sa zachovali len Hochelove (2001) poznámky. Kritika „sensu stricto“ má „charakter interpretačného modelu prekladovej kritiky, ktorá pracuje s komunikačnou situáciou originálu aj s komunikačnou situáciou prekladu“ (Hochel, 2001: 18).

Posledným nám známym empirickým výskumom je Ďurčovej (2011: 42-52) kvalitatívno-kvantitatívny výskum časopisov *Revue svetovej literatúry*, *Romboid*, *RAK*, *World Literature Studies*, *Nová filologická revue*, *Jazyk a kultúra* za roky 2011-2012 a prvého čísla časopisu *Kritika prekladu* za rok 2013. Autorka prichádza k číslu 130 textov, pričom jej výskumná vzorka je v porovnaní s dvomi vyššie spomínanými výskumami omnoho väčšia, keďže sa nepozerala len na kritiku „sensu stricto,“ ale takmer na všetky texty obsahujúce zmienku o preklade. Na záver konštatuje, že všeobecné presvedčenie o absencii KP je mylné.

Z uvedeného vyplýva, že takmer každý autor si definuje objekt výskumu – kritiku umeleckého prekladu – svojvoľne a neexistuje konsenzus. Vo všeobecnosti môžeme rozlišovať medzi kritikou prekladu v širšom slova zmysle (akýkoľvek text, ktorý sa zaoberá preloženým dielom a nemusí spomínať preklad) a kritikou prekladu v užšom slova zmysle (tu niektorí pracujú s Plutkovou typológiou). Takéto rozdelenie je podľa nás nutné a vychádza zo vzájomného vzťahu medzi literárnou kritikou a kritikou prekladu. Kým literárna kritika môže, ale nemusí obsahovať kritiku prekladu – vždy ju však obsahuje implicitne – kritika umeleckého prekladu sa bez akejsi formy literárnej kritiky neobíde. Domnievame sa, že je teda nutné rozdeľovať kritiku prekladu na kritiku v užšom a širšom slova zmysle, no robiť tak skôr interpretačne ako na základe nejakej matematickej hodnoty a to aj za cenu stratifikácie názorov na konkrétnu kritiku prekladu. V súčasnosti sa istá forma kritiky prekladu objavuje v rôznych formátoch a v rôznych médiách. Laické komentárov na stránkach kníhkupectiev či sociálnych sietach, rôzne vtipné formy kritiky za použitie internetových mémov a pod. Je však otázne, či by sme sa mali takýmito formami zaoberať a či je to vôbec možné.

Uvedení autori však zabúdajú ešte na jedno dôležité pole výskytu kritiky prekladu. Nezanedbateľné množstvo kritiky sa totiž objavuje v záverečných prácach poslucháčov vysokých škôl. Jednoduchým vyhľadávaním kľúčových slov v centrálnom registri záverečných prác sme od roku 2010, keď začal register fungovať, našli 94 prác zaoberajúcich sa kritikou prekladu.³ Tomuto faktu sa nemôžeme čudovať. Už samotný didaktický proces prekladu je založený na kritike prekladaného textu, negatívnej aj pozitívnej. Študenti kritizujú svoj text alebo text spolužiaka a snažia sa hodnotiť jeho adekvátnosť, prípadne navrhnúť vlastné riešenie. Hoci nejde o písomnú kritiku prekladu, je zrejmé, že medzi poslucháčmi vysokých škôl ide o pomerne obľúbenú tému, ktorú si neskôr vyberajú ako tému záverečných prác a aj preto môžeme očakávať, že tento počet bude naďalej rásť, čo môže mať dopad aj na

³ Údaje ku dňu 2. 4. 2019.

kvantitatívny (príp. kvalitatívny) nárast výskytu kritiky prekladu v iných literárnovedných časopisoch. Touto formou kritiky prekladu sa však vo výskume nezaobráame.

4. Objekt výskumu

Aby sme mohli skúmať kritiku prekladu, museli sme si ju zdefinovať. Urobili sme tak na základe poznatkov o kritike prekladu ako o vede a o aspektoch, ktoré sú pri kritike umeleckého prekladu najčastejšie zohľadňované.

Aj napriek vypracovaniu koncíznych základov skúmania prekladu väčšina autorov považuje reflektovanie prekladov za intedisciplinárny priestor skúmania (Suwara, 2009: 209). Na rozdiel od väčšiny teoretikov, ktorí súhlasia so zaradením kritiky prekladu ako interdisciplíny (Ferenčík, 1981: 30, či Hochel, 2001 a implicitne aj Popovič, 1975: 246) na pomedzí translatológie a literárnej teórie,⁴ zakladateľ „Translation Studies“, James Holmes (1972), vo svojej slávnej mape translatologickej disciplíny zaraďuje kritiku prekladu medzi aplikovanú translatológiu. Túto diskrepanciu možno vysvetliť predovšetkým tým, že uvažuje nad kritikou skôr ako nad žurnalistickou praxou a nie ako nad akademickou činnosťou (Paloposki, 2012: 184). Azda aj preto sa domnieva, že aplikovanú translatológiu budú priamo ovplyvňovať poznatky získané z jej vedeckej kmeňovej disciplíny a píše, že „(...) čím užší bude kontakt medzi akademikmi a kritikmi prekladu, tým je väčšia možnosť, že sa zredukuje intuitívny element na prijateľnejšiu úroveň (Holmes, 1988: 78, preložil M. L.).“⁵

V teoretickom zmysle slova môže dochádzať aj k vzájomnému obohacovaniu medzi kritikou prekladu a translatológiou, samotnú kritiku teda možno vnímať ako spoločný článok medzi praxou a teóriou (Toper, 2000, Houseová, 1997,⁶ Berman, 1995), či ako korektív vo vzťahu k teórii (Franek, 2011). Súhlasíme teda s názorom Iлека (1986: 320-321), že „kritika překlada se opírá o teorii překlada, ale sama jí zase pomáhá osvětlit některé zákonitosti a procesy překládání.“

Okrem týchto poznatkov sme sa pri zostavovaní našej definície zamerali aj na problém interpretácie umeleckého textu v zmysle interpretácie ako prázdnoty poskytujúcej ohraničené

⁴ Ferenčík (1982: 31) ju vníma ako multidisciplinárnu vedu zahrňujúcu „kultúrnu politiku, literárnu komparatistiku, literárnu históriu, lingvistiku, všeobecnú teóriu literatúry, prekladu a editorstva.“

⁵ Rakšányiová (2005) zasa zaraďuje KP čisto medzi teoretickú translatológiu na rozdiel od Bagina (1981: 141), ktorý ju vníma ako podkategóriu literárnokritických žánrov.

⁶ Houseová (1997: 1) dokonca tvrdí, že predpokladom na hodnotenie kvality prekladu je teória prekladu. Kritika prekladu však existovala aj pred translatológiou.

možnosti a hľadania interpretačných paralel. Zdôrazňujeme aj prekladateľskú koncepciu a projekt tak, ako ich definujú Ferenčík (1982), respektíve Berman (2011).⁷

Na základe uvedeného sme si definovali kritiku umeleckého prekladu v našom ponímaní a podľa tejto definície sa sme sa riadili v empirickej časti výskumu. Za kritiku prekladu v širšom zmysle môžeme považovať akýkoľvek text analyzujúci preklad bez ohľadu na explicitnú kritiku prekladateľských postupov či dokonca vedomej poznámky autora kritiky, že ide o prekladu. V užšom zmysle, teda *sensu stricto*, považujeme kritiku prekladu za súčasť literárnej kritiky, ktorá však pracuje aj⁸ so sekundárnou komunikačnou rovinou a ponúka pohľad na dané dielo skrz prizmu pôvodnej a aj cieľovej kultúry, autora a aj prekladateľa, pričom primárna rovina (rovina originálu) je v takejto kritike prekladu predovšetkým komplementárna. Kritika prekladu v užšom slova zmysle hodnotí prenos primárnej komunikačnej roviny a jeho adaptáciu (preklad) a interpretáciu do roviny sekundárnej. Toto hodnotenie prebieha na rovinách vychádzajúcich z kritizovaného diela. Implicitným cieľom každej kritiky prekladu by malo prispievať k našej znalosti konkrétneho fenoménu a v konečnom dôsledku by kritika prekladu mala pomáhať prekladateľovi a prekladateľom vo všeobecnosti zlepšiť svoju prácu a aj postavenie v spoločnosti. Každé preložené dielo navyše ponúka prázdnotu poskytujúcu ohraničené možnosti pre kritiku prekladu, ktoré je nutné nájsť, odôvodniť a analyzovať.

Jednou z najdôležitejších úloh kritika je vystopovať prekladateľovu koncepciu a podať ju čitateľovi. V tejto snahe však kritik musí dbať na to, aké požiadavky boli kladené na prekladateľa v danom spoločenskom a dobovom kontexte (Hrala, 1987: 42), z čoho vyplýva, že aj kritik prekladu musí svoje kritéria neustále preverovať a meniť podľa spoločenského, kultúrneho a literárneho vývoja (ibid.: 43), pričom je nutné brať v úvahu aj meniace sa teoretické postuláty vedy o prelade, ktoré kritik neustále testuje. Tým zároveň autor spĺňa aj Levého požiadavku pri písaní o problémoch prekladu, ktoré má zmysel len vtedy, keď prispieva k našej znalosti činiteľov ovplyvňujúcich prekladateľovu prácu a jej kvalitu (1971: 147).

⁷ Berman (2011) zároveň porovnáva prácu a činnosti kritika s prácou a činnosťami prekladateľa, keďže obaja text interpretujú, kritizujú a píšú o texte metatext. Kritiku prekladu preto nazýva aj kritikou kritiky. Môžeme teda naznačiť, že kritika prekladu je aj presadzovanie vlastnej interpretácie, čím zasa prispieva k pulzovaniu literatúry.

⁸ Aj je v tomto prípade významné, pretože literárna kritika môže pracovať v niektorých častiach len s prvotnou komunikačnou rovinou.

5. Výskumná vzorka

Do výskumnej vzorky sme zaradili všetky recenzie a kritické články v časopisoch *Revue svetovej literatúry*, *Romboid*, *Slovenské pohľady* a *Kritika prekladu*⁹ zaoberajúce sa umeleckými prekladmi zahraničných autorov – poéziou aj prózou.¹⁰ Stanoviť rozsah, ktorým možno identifikovať kritiku by z nášho hľadiska bolo pomerne komplikované, keďže menej je niekedy viac a naopak, preto sme sa rozhodli pracovať so všetkými textami, ktoré sa explicitne vyjadrujú k preloženému dielu alebo k súboru diel, pričom ich neskôr rozdeľujeme na kritiku prekladu v užšom a širšom slova zmysle podľa hore uvedenej definície objektu výskumu. Takéto texty majú na začiatku alebo na konci vždy vypísaný názov diela a vydavateľstvo, prípadne meno prekladateľa/ky.

Analyzovanú vzorku sme rozdelili do niekoľkých kategórií v závislosti od hodnotiaceho aspektu smerom k prekladu. Do prvej hlavnej kategórie sme zaradili všetky príspevky kritiky prekladu v širšom slova zmysle. Patria tu články, ktoré žiadnym spôsobom nekomentujú preklad a nie je v nich uvedené ani meno prekladateľa (kategória „**Bez mena prekladateľa/ky**“). Ďalej tu takisto patria články, ktoré uvádzajú len meno prekladateľa – či už v hlavičke, alebo priamo v texte – bez hodnotenia prekladu („**Meno prekladateľa/ky**“), ďalej sme sem zaradili príspevky, v ktorých sa ich autori venujú dielam z prekladového hľadiska len floskulou či jednou vetou ako napr. „minuciózny preklad“, „dobrý preklad“, „adekvátny preklad“, „výborné pretlmočenie“ a pod. („**Floskula, veta**“). Poslednou podkategóriou kritiky prekladu v širšom slova zmysle sú príspevky obsahujúce aspoň stručné zhodnotenie prekladu, autor len v krátkosti zhŕňa prípadne nedostatky v slovenčine alebo uvádza jeden až dva príklady nesprávneho prekladu a kritika prekladu nie je integrálnou súčasťou textu („**Odsek**“).

Ďalej sme rozdelili aj kritiku *v užšom slova zmysle*. Takéto príspevky delíme na komparatívnu a nekomparatívnu kritiku prekladu – teda na takú, ktorá porovnáva preklad aj s originálom a ktorá ponúka skôr interpretačno-literárne závery – a ďalej na poéziu a prózu

⁹ Časopisy sme vyberali na základe istej tradície, ktorú zastupujú. V prvých troch prípadoch ide o pomerne odborné najmä literárne časopisy, v ktorých sa však vyskytuje aj kritika prekladu. Posledný časopis je najmladší (vychádza od roku 2013), skôr akademický a objavuje sa v ňom výhradne kritika prekladu.

¹⁰ Analyzujeme pritom aj recenzie, ktoré niektorí autori považujú za synonymum kritik (Miko, 1981: 119) a iní vyzdvihujú ich špecifickú črtu, snahu dielo „predať“ (Plutko, 1981: 86). Táto snaha dielo „predať“ je však v nami analyzovaných časopisoch minimálna, preto by sa mohlo zdať, že jediné kritérium na oddelenie kritik od recenzii môže byť celková dĺžka príspevku. V našom kontexte sa vo všeobecnosti nerozlišuje medzi recenziou a kritikou prekladu, takéto rozdelenie sme našli len u Tyšša (2017: 91). Vzhľadom na cieľ nášho výskumu sa však domnievame, že v sledovaných zložkách bude rozdiel v recenziách a kritikách predovšetkým v rozsahu spracovaného problému, čo by nemalo ovplyvniť výsledky výskumu. V konečnom dôsledku výsledkom práce kritika je vždy recenzia.

(kategórie „**Komparatívna KP**“ a „**Nekomparatívna KP**“¹¹). Tu je nutné poznamenať, že sme v kvalitatívnej analýze pracovali len s tými príspevkami, ktoré hodnotia jedno konkrétne dielo a jeho preklad prípadne viac prekladov. Dôvodom je kompatibilita porovnávania jednotlivých častí kritiky prekladu vzhľadom na cieľ autora, t. z. autor kritiky prekladu sa zameriava na iné aspekty prekladu pokiaľ hodnotí jeden preklad a pokiaľ hodnotí viacero prekladov jedného autora, či prípadne hodnotí recepciu prekladov z jedného konkrétneho jazyka. Pre takéto prípady sme zaviedli našu poslednú kategóriu. Tou sú špecifické prípady, ktoré sa vymykajú našim kategóriám a ktoré v tomto článku nebudeme rozoberať („**Špeciálne prípady**“).

Keďže všetky čísla boli spracovávané ručne, môžu sa v nich vyskytovať nepresnosti. Tieto nedostatky by však nemali zasahovať do reprezentatívnosti výskumu, ktorý má skôr ilustračný charakter. Takisto je možné, že pri kategorizovaní by sa rôzni autori rozhodli inak, domnievame sa však, že vo všeobecnosti by čísla neboli natoľko rozdielne.

6. Výsledky a diskusia

V poslednej kapitole sa pokúsime zodpovedať na tvrdenia uvedené v úvode článku. Prvým z nich je samotná neexistencia kritiky prekladu. Tú je možné veľmi ľahko „odmerať“. Po spočítaní všetkých článkov sme došli k nasledujúcim číslam:

	SPOLU
Komparatívna KP	78
Nekomparatívna KP	53
Odsek	183
Floskula, veta	195
Meno prekladateľa/ky	614
Bez mena prekladateľa/ky	168
Špeciálne KP	47
Celkový počet	1373

Tabuľka č. 1: celkový výskyt kritiky prekladu v časopisoch Revue svetovej literatúry, Romboid, Slovenské pohľady a Kritika prekladu za roku 1993-2017

¹¹ Pri delení na komparatívne a nekomparatívne kritiky prekladu sme sa riadili jednoduchým pravidlom. Ak sa v texte pri nejakom príklade uvádzal aj originál, označili sme text za komparatívnu kritiku prekladu, ak nie, označili sme ju za nekomparatívnu kritiku prekladu. Takéto delenie môže vyznieť kontroverzne, keďže implicitne je každá kritika prekladu komparatívna, preto zdôrazňujeme, že my za komparatívnu kritiku prekladu považujeme len tú, kde sa objavuje aj znenie originálu.

Celkovo sme analyzovali **1 373** textov zaoberajúcich sa prekladmi umeleckého diela. Z toho sme identifikovali **78** komparatívnej kritiky prekladu (5,7 %), **53** nekomparatívnej kritiky prekladu (3,9 %) a **47** špeciálnych prípadov (3,3 %). Dokopy sme teda našli **178** (13 %) textov, ktoré by sme mohli označiť za kritiku prekladu v užšom slova zmysle – v 60 % ide o prózy, v 40 % o poéziu. Vetu, prípadne odsek venovali autori prekladu a prekladateľom v **378** prípadoch (28 %) a výhradne meno prekladateľa sa objavilo v **614** (45 %) textoch. V **168** prípadoch (12,1 %) sa neobjavilo ani meno prekladateľa¹².

Aj v prípade kritiky prekladu v užšom slova zmysle, aj v prípade kritiky prekladu v širšom slova zmysle, môžeme toto tvrdenie považovať za vyvrátené. Kritika prekladu určite existuje a nie je jej neopodstatnene málo.

Ďalším tvrdením bolo, že kritika prekladu je výhradne negatívna. Túto tézu sme sa rozhodli otestovať výhradne na vzorke kritiky prekladu v užšom slova zmysle a dovolíme si tvrdiť, že v širšom slova zmysle je platná. Kritiku v užšom slova zmysle sme si rozdelili na kritiku prózy a poézie. V každej kritike sme hľadali negatívne a pozitívne zmienky a došli sme k nasledujúcim číslam:

	Poézia	Próza
Pozitívne	87 %	65 %
Negatívne	25 %	90 %

Tabuľka č. 2: negatívne a pozitívne zmienky v umeleckej kritike prekladu¹³

Už na pohľad vidíme, že v prípade poézie je situácia trochu iná. Len v 13 % kritik prekladu poézie sa neobjavila nijaká pozitívna zmienka. Takže v tomto prípade tézu vyvraciam a mohli by sme tvrdiť opak. Vo všeobecnosti môžeme povedať, že kritiky prekladu poézie boli omnoho pozitívnejšie a častejšie skloňovali prínos prekladateľa ako spolutvorcu textu, čo je historicky podmienená tradícia, vďaka ktorej vníma spoločnosť a aj odborná verejnosť prekladateľa poézie a jeho osobnosť vo vzťahu k prekladu ako o niečo dôležitejšieho „hráča“. V prípade prózy sa len v 35 % neobjavil pozitívny komentár, no na

¹² Napriek tomu, že ide o predovšetkým odborné periodiká sa stále objavuje pomerne dosť príkladov, v ktorých môžeme hovoriť o prekladateľovej neviditeľnosti.

¹³ V mnohých kritikách prekladu sa objavovali aj negatívne aj pozitívne zmienky, preto čísla pri spočítaní nedávajú údaj 100 %. Takisto sme nepočítali každú negatívnu zmienku samostatne, ale ak sa objavilo niečo negatívne, pridali sme bod do negatívnej kolónky, ak niečo pozitívne, do pozitívnej. Nie je možné číselne rozobrať každú jednu zmienku, pretože ak niekto nájde napr. šesť chýb a napíše, že inak ide o dobrý preklad, takéto rozdelenie má inú hodnotu.

druhej strane len v 10 % sa neobjavilo nič negatívne. Môžeme teda tvrdiť, že v prípade kritiky prekladu v užšom slova zmysle existuje tendencia hodnotiť najmä negatívne, no rozhodne nejde o pravidlo.

Tretie tvrdenie je dvojdomé. Nesystematickosť v rámci recepcie textov a nesystematickosť metodiky. V druhom prípade môžeme jednoznačne potvrdiť toto tvrdenie, no musíme povedať, že istá nesystematickosť metodiky je v prípade kritiky umeleckého prekladu žiadaná. Je tu totiž pomerne významná rola autorského prínosu a navyše každé dielo si zaslúži ad-hoc model, na základe ktorého je možné ho kritizovať. Nemožno teda hovoriť o akomsi jednotnom modeli kritiky umeleckého prekladu, no môžeme hovoriť o akomsi modelovom potenciáli, ktorých poznáme pomerne dosť, pričom ten najkomplexnejší je zrejme model Hewsona z roku 2011. Takáto nesystematickosť je podľa nás žiadaná, koniec koncov neexistuje ani všeobecne platná teória prekladu, v opačnom prípade by išlo len o matematický výpočet akýchsi vzorcov, pričom v preklade a aj v kritike je dôležitá aj osobnosť prekladateľa, resp. kritika. Preto si dovoľíme takéto tvrdenie označiť za bezpredmetné.

Pokiaľ ide o nesystematickosť recepcie, s týmto tvrdením môžeme takisto súhlasiť, ale len čiastočne. Síce môžeme považovať recepciu preložených diel vzhľadom na obrovský počet prekladov za nedostatočnú, táto recepcia však, domnievame sa, reflektuje súčasný personálny stav odborníkov na danú literatúru. V priebehu nášho výskumu sme totiž zistili, že jediné, čo ovplyvňuje výskyt kritiky umeleckého prekladu, je totiž zanietenosť konkrétnych kritikov, ktorí vychádzajú z príležitostí a ponuky školstva. Z tohto hľadiska teda môžeme vnímať rozvrstvenie kritik prekladu za systematické a istým spôsobom objektívne opodstatnené

V prípade posledného tvrdenia, teda tvrdenie o tom, že kritik je často zameraný na detaily, môžeme opäť rozčleniť kritiku jednak na kritiku v širšom a užšom slova zmysle, ale aj na poéziu a prózu. V prípade kritiky v širšom slova zmysle sú naozaj zdôrazňované najmä detaily, ktoré kritikovi pri čítaní „udreli do očí“. V prípade užšej kritiky môžeme povedať, že kritika prekladu poézie sa určite nezameriava na detaily, práve naopak, skúma text najmä interpretačne, skúma autora a porovnáva ho s prekladateľom, hľadá medzi nimi interpretačné prieniky a podobne. Keď hovoríme o kritike prózy v užšom slova zmysle, takisto situácia nie je taká jednoznačná, hoci vo všeobecnosti prevláda rozoberanie detailov, nejde však o pravidlo a je nutné skúmať kritiky konkrétnych autorov a ich štýl. V tomto prípade sa

môžeme odvolať na časovú a intelektuálnu náročnosť písania kritiky umeleckého prekladu, ktorá spôsobuje zameranosť na detaily. Toto tvrdenie teda môžeme potvrdiť.

7. Záver

V článku sme pokúsili sproblematizovať a roanalyzovať niektoré zaužívané tvrdenia o kritike umeleckého prekladu vzhľadom na samotný predmet výskumu. Môžeme konštatovať, že kritika umeleckého prekladu existuje, len nie taká, akú by sme si predstavovali. Tieto predstavy sú založené najmä na tradícii slovenskej, resp. československej školy a skôr na deskripcii ako na preskripcii. Doterajšie empirické výskumy, vrátane prezentovaného, však dokazujú, že kritika prekladu ako objekt výskumu je príliš fragmentovaná na to, aby sme mohli schádzať ku zovšeobecneniam a je nutné ju skúmať bez zažitých polopráv.

Summary

The paper deals with the literary translation criticism. The goal of this paper was to empirically assess four myths or memes of literary translation criticism – non-existence, negativity, detail-oriented and unsystematicity. These memes were analysed by empirical study of the four selected Slovak literary and academic journals in the period of 1993-2017. As much as 1,373 critical texts were analysed and from this sample 178 texts corresponds with the propose definition of literary translation criticism *sensu stricto*. These were qualitatively analysed in relation to the defined memes.

Literatúra

Bagin, A. Žánre kritiky prekladu. *Slavica Slovaca*. 1981 (XVI/2).

Baková, B. Renesancia kritiky prekladu. In: Valcerová, A. *Vzťahy a súvislosti v umeleckom preklade, Zborník materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie* (Prešov 15.-17. januára 2007). Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2007. s. 264-270.

Berman, A. *Toward A Translation Criticism: John Donne*. University of Pennsylvania Press, 2011.

Čapek, K. *Hovory s T. G. Masarykem*. Fr. Borový, 1936.

Čermák, J. Včerejšek a dnešek našeho prekladu. *Knižní kultura*. 1965 (III), s. 94-95.

Djovčoš, M. Editoriál. *Kritika prekladu*, 2013 (I/1), s. 4-5.

Đurčová, B. Empirický výskum súčasných podôb kritiky literárneho prekladu na Slovensku. *Prekladateľské listy*. 2011 (III), s. 42-51.

- Ferenčík, J.** *Kontexty prekladu*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1982.
- Franek, L.** Kritika prekladu v perspektíve dneška. *World Literature Studies*. 2011, 4, vol 3. (20), s. 64-78.
- Hochel, B.** Prekladová kritika v praxi. *Slovak Review*. 2001 (X), s. 17-33.
- Holmes, J. S.** The Name and Nature of Translation Studies. In: Holmes, J. S. *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*. Amsterdam: Rodopi, 1988, s. 66-80.
- House, J.** *Translation Quality Assessment: A Model Revisited*. Tübingen: Narr, 1997.
- Hrala, M.** *Současnost uměleckého překladu*. Praha: Československý spisovatel, 1987.
- Ilek, B.** Kritika uměleckého překladu. *Translatologica Pragensia*. 1986 (II/1), s. 317-325.
- Keníž, A.** *Preklad ako hra na invariant a ekvivalenciu*. Bratislava: AnaPress, 2008.
- Kot, J.** Rozhovor (Jozef Kot). *Kritika prekladu*. 2014 (II/1), s. 8-16.
- Levý, J.** *Bude literární věda exaktní vědou?* Praha: Československý spisovatel, 1971.
- Levý, J.** Včerejšek a dnešek našeho prekladu. *Knižní kultura*. 1965 (VI), s. 256-258.
- Miko, F.** Literárna kritika ako slovesná tvorba. In: Bagín, A. *Funkcia umeleckej kritiky*. Bratislava: Tatran, 1981, s. 111-143.
- Mládeková, E.** Rozhovor (Eva Mládeková). *Kritika prekladu*. 2013 (II/1), s. 6-22.
- Paloposki, O.** Transaltion Criticism. In: Gambier, Y., Doorslaer, L. V. *Handbook of Translation Studies: Volume 3 (Handbook of Translation Studies 3)*. 2012, s. 184-190.
- Plutko, P.** Literárna kritika a čitateľ. In: Bagín, A. *Funkcia umeleckej kritiky*. Bratislava: Tatran, 1981.
- Popovič, A.** *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava: Tatran, 1975.
- Rakšányiová, J.** *Preklad ako interkultúrna komunikácia*. Bratislava: Ana Press, 2005.
- Sejáková, A.** *Vývoj časopisecké kritiky prekladu prózy a poezie z angličtiny do češtiny 1960-2005*. (Diplomová práca). Praha, 2006.
- Skoumal, A.** Glosy. *Dialog*. 1957 (I), s. 111.
- Suwara, B.** Teória a kritika prekladu z pohľadu interdisciplinarity a transdisciplinarity. *World Literature Studies*. 2009, 3, vol. 1 (18), s. 28-41.
- Štrasser, J.** Rozhovor s Jánom Štrasserom. *Kritika prekladu*. 2015 (I/1), s. 8-14.
- Toper, P. M.** *Perevod v sisteme sravnitel'novo literaturovedenija*. IMLI A. M. Gorkovo, RAN, Nasledie, 2000.
- Tyšš, I.** *Teoretické a materiállové sondy do praxeológie a dejín prekladu americkej literatúry na Slovensku v období socializmu. Mladá tvorba a Beat Generation*. Nitra, 2017.
- Zambor, J.** Kritika básnického prekladu dnes. *Romboid*. 1987 (XXII/9), s. 15-20.

Název: SLAVICA IUVENUM XX
Mezinárodní setkání mladých slavistů
Katedra: slavistiky
Vedoucí katedry: PhDr. Jiří Muryc, Ph.D.
Vydavatel: Ostravská univerzita, Dvořákova 7, 701 03 Ostrava
Počet stran: 283
Náklad: 60 ks
Vydání: první
Rok: 2019
Tisk: Tribun EU, s. r. o., Cejl 892/32, 602 00 Brno
Ediční a redakční rada: PhDr. Simona Mizerová, Ph.D.
Mgr. Lukáš Plesník, Ph.D.
Technická redakce: PhDr. Simona Mizerová, Ph.D.
Mgr. Lukáš Plesník, Ph.D.
Návrh obálky: MgA. Markéta Pačková

Za obsah a jazykovou správnost odpovídají autoři příspěvků.

ISBN 978-80-7599-142-3

Informace o nabídce titulů vydaných Ostravskou univerzitou:
<http://knihkupectvi.osu.cz>